

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เน้นการสร้าง
ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยคำนึงถึงความเป็นสมัยใหม่ (moderniza-
tion) และการพัฒนาที่มุ่งเน้นการส่งออกเป็นหลัก (export industrialization) แม้ว่าการ
พัฒนาจะก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากขึ้น แต่ส่งผลกระทบต่อด้านลบอีก
หลายด้านเช่นกัน ซึ่งกลายเป็นปัญหาและข้อจำกัดในการพัฒนา เช่น ความเหลื่อมล้ำด้าน
รายได้ โอกาสการพัฒนาระหว่างเมืองและชนบท รวมทั้งภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม
กรรม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต พฤติกรรมของคนไทยที่มีความโน้มเอียงเป็นการบริโภคนิยม
และวัตถุนิยมมากขึ้น การล่มสลายของครอบครัว การสูญเสียวัฒนธรรมและค่านิยม
ที่ดีงามของชุมชนและท้องถิ่น ตลอดจนความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม (มานะ ชนะบุญ, 2547, หน้า 1)

ทุกวันนี้คนไทยต่างพากันกล่าวขวัญถึงความสำเร็จของประเทศในการส่งสินค้า
ออกและเพิ่มผลผลิตกันทั่วรวมประชาชาติ แต่กลับลืมไปว่านี่ต่างประเทศไทย
นั้นได้พอกพูนจนใกล้จุกวิกฤติแล้ว เราต่างยินดีที่ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวเพิ่มขึ้น
แต่กลับไม่ได้ตระหนักว่าหนี้สินของประชากรต่อหัวทั้งประเทศก็สูงขึ้นด้วย ยิ่งเป็นชาว
นาชาวไร่ด้วยแล้วภาวะหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างน่าวิตก ในขณะที่เรากำลังชื่นชมกับการที่
ประเทศไทยกำลังจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (นิคส์) เกษตรกรรมของไทย
กลับประสบกับความตกต่ำและใกล้หายหน้ายิ่งขึ้นทุกที

หากภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวอย่างแห่งความสำเร็จและความเจริญเติบโตทาง
เศรษฐกิจ ภาคเกษตรกรรมกลายเป็นตัวอย่างแห่งความล้มเหลวที่สำคัญของประเทศไทย
ในยุคปัจจุบันไปแล้ว ความที่เรามักสนใจแต่ความสำเร็จโดยมองข้ามความล้มเหลว
ดังนั้นภาคเกษตรกรรมและชนบทของไทยจึงถูกปล่อยปละละเลยมากขึ้นทุกที ทั้งที่

ภาคเกษตรกรรม และชนบทถือเป็นรากฐานสำคัญของประเทศ เป็นบ่อเกิดแห่งสินทรัพย์ทางธรรมชาติ เป็นที่มาของวัฒนธรรมประเพณีอันผูกพันของคนในชาติเข้าด้วยกัน ทั้งยังเป็นฐานค่าทุนเสถียรภาพของประเทศที่สำคัญที่สุด คุณค่าในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของภาคเกษตรกรรมและชนบทนั้นเป็นสิ่งที่มิอาจมองข้ามไปได้เลย แต่คุณค่าดังกล่าวนับวันจะมีความหมายน้อยลงไปทุกที เพราะภาคเกษตรกรรมถูกทำให้อ่อนแอลง ทรัพยากรต่าง ๆ ถูกดูดไปหล่อเลี้ยงภาคอุตสาหกรรมไม่หยุด ด้วยเราเชื่อมั่นว่าภาคอุตสาหกรรมจะทำให้ประเทศทะยานสู่การเป็นประเทศพัฒนา การที่เราเอาอนาคตของประเทศผูกไว้กับภาคอุตสาหกรรม โดยละเลยสิ่งที่เป็นรากฐานของสังคมไทยมาช้านาน อันได้แก่ภาคเกษตรกรรมนั้น นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะมองจากแง่ของเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง

แม้ว่าเวลานี้จะมีการพูดกันมากขึ้นถึงการพัฒนาชนบทโดยความร่วมมือระหว่างรัฐกับเอกชน มีการเสนอวิธีการแบบใหม่ทางด้านเกษตรกรรม เช่น มีการใช้เครื่องจักรกลทันสมัยมากขึ้น การทำเกษตรกรรมในไร่นาขนาดใหญ่ ตลอดจนการเกษตรแบบครบวงจร ทั้งนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้น และมีหลักประกันทางด้านตลาด แต่ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นไปเพื่อตอบสนองภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม ผู้ที่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการพัฒนาดังกล่าวก็คือ ผู้ผลิตและขายเครื่องจักร ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ตลอดจนอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร แม้เกษตรกรอาจมีรายได้มากขึ้น แต่รายจ่ายสำหรับปัจจัยการผลิตสมัยใหม่เพิ่มสูงขึ้นจนอาจเกินรายรับ และในหลายกรณีเทคนิคการผลิตและการตลาดดังกล่าวได้ทำให้เกษตรกรกลายเป็นกรรมกรในไร่นาขนาดใหญ่ ที่ต้องพึ่งพิงผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรกรรมแบบครบวงจร

กล่าวอีกนัยหนึ่งการพัฒนาเกษตรกรรมดังกล่าวแท้ที่จริง คือ ส่งเสริมให้ภาคอุตสาหกรรมขยายตัวมาครอบงำภาคเกษตรกรรมมากขึ้น ทั้งๆ ที่ตามความจริงแล้วภาคอุตสาหกรรมควรเป็นผลจากการขยายตัวของภาคเกษตรกรรมมากกว่า

การพัฒนาเกษตรกรรมใด ๆ ก็ตาม ไม่สามารถที่จะกอบกู้ชนบทให้พ้นจากความหายนะและล้มต้อ้าปากอย่างสมศักดิ์ศรีได้ หากการพัฒนานั้น ๆ ยังดำเนินไปตามแบบแผนที่เป็นอยู่ คือมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตด้วยเทคโนโลยีที่สิ้นเปลือง และดึงเกษตรกรรายย่อย (ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของเกษตรกรทั่วประเทศ) เข้าไปผูกพันและพึ่งพิง

ตลาดมากขึ้น ทั้งนี้เพราะที่แล้่วมาแบบแผนการผลิตและการตลาดดังกล่าวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรเป็นจำนวนมากต้องล้มละลาย กล่าวคือ ในขณะที่ชาวนาชาวไร่ถูกผลักดันให้เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขาย และถูกกระตุ้นให้เพิ่มผลผลิตด้วยเทคนิคอย่างใหม่ที่ต้องพึ่งพิงปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช เครื่องจักร อันล้วนมีราคาสูงขึ้นทุกที แต่ปรากฏว่าราคาผลผลิตกลับตกต่ำ หากหลักประกันไม่ได้ ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวนาชาวไร่จึงไร้เสถียรภาพ ยิ่งปีไหนฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ต้องกู้หนี้ยืมสินประทังชีวิต ในสภาพเช่นนี้ชาวไร่ชาวนาจึงได้ก้าวเข้าไปในวังวนแห่งหนี้สินเพิ่มขึ้นทุกที และนี่คือจุดเริ่มต้นของวัฏจักรแห่งหนี้สิน ซึ่งครอบงำชาวนาชาวไร่ทั่วประเทศอย่างยากที่จะถอนตัวออกมาได้

เคยมีความหวังกันว่า มาตรการของรัฐอาจช่วยให้พืชผลมีราคาสูงขึ้นและปัจจัยการผลิตมีราคาต่ำลง แต่แล้วมาตรการดังกล่าวก็หาได้มีผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจังไม่ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำในการเรียกร้องต่อรัฐบาลมักจะมีอันเป็นไปด้วยอำนาจอิทธิพลมืด จนชาวบ้านขาดที่จะรวมตัวกันเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตน

จากข้อเท็จจริงที่ว่า ยิ่งนานวันเกษตรกรยังเป็นหนี้สิน และล้มละลายกันมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงควรจะต้องตั้งคำถามว่า ภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอยู่นั้น แบบแผนการผลิตแบบเดิม ๆ คือ การมุ่งเพิ่มผลผลิตให้มากเพื่อขายในตลาดจะสามารถอำนวยผล ประโยชน์แก่เกษตรกรได้ โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย

ซึ่งแบบแผนการผลิตและโครงสร้างการตลาดปัจจุบันนั้นเป็นประโยชน์เฉพาะแก่เกษตรกรรายใหญ่ ที่สามารถซื้อปัจจัยการผลิตได้ในราคาถูก (หรือเสียดอกเบี้ยต่ำ) และมีอำนาจต่อรองในการขายผลผลิตให้มีกำไร ยิ่งกว่านั้นการผลิตคราวละมาก ๆ ยังช่วยให้ต้นทุนการผลิตลดต่ำลง ทั้งยังช่วยให้สามารถขายผลผลิตแก่ผู้ซื้อที่ตลาดปลายทางได้โดยไม่ต้องผ่านชั้นตอนมาก ในทางตรงกันข้ามระบบนี้กลับไม่เอื้อให้แก่ผู้ผลิตหรือเกษตรกรรายย่อย เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่สูง เพราะซื้อปัจจัยการผลิตในปริมาณน้อย หากจะกู้ยืมเงินก็ต้องเสียดอกเบี้ยแพง เพราะไม่อาจกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ได้ เนื่องจากขาดหลักทรัพย์ ผลผลิตผลขายไม่ได้ราคาเพราะผลิตน้อย ไม่มีอำนาจต่อรอง ทั้งยังไม่มีทุนทำยุ่งฉางเพื่อเก็บรักษาผลผลิตไว้ขายในเวลาที่มีผลผลิตในท้องตลาดมีราคาสูง ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผลผลิตมีน้อย จึงไม่คุ้มค่าหากจะขนไปขายที่ตลาดปลายทางโดยตรง

ผลในทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการผลิตเพื่อขาย โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตามแนว “ปฏิวัติเขียว” เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้สูงสุดด้วยการตัดวงจรประโยชน์จากธรรมชาติให้มากที่สุด การปลูกพืชชนิดเดียวในเนื้อที่กว้างขวาง (monoculture) การเร่งผลผลิตด้วยปุ๋ย และการบังคับผลผลิตให้มีคุณภาพตามที่ตลาดต้องการ โดยอาศัยสารเคมี และยากำจัดศัตรูพืช ล้วนแต่ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของดิน และทำให้ดินถูกชะล้างอย่างรวดเร็ว การปลูกพืชวิธีนี้ทำให้ดินมีคุณภาพต่ำลง ยั่งยืนวันผลผลิตยิ่งลดลง ซึ่งเท่ากับบีบบังคับให้ชาวนาชาวไร่ต้องซื้อปุ๋ยและสารเคมีเพิ่มมากขึ้น

เกษตรกรรมแผนใหม่ภายใต้เศรษฐกิจการตลาดที่เป็นอยู่เป็นภัยเงียบที่เป็นอันตรายอย่างยิ่งไม่เฉพาะต่อชีวิตของเกษตรกรและระบบนิเวศน์เท่านั้น หากยังทำให้ชุมชนเกิดความล่มสลาย สมาชิกในครอบครัวต้องแยกย้ายจากกันไปหางานในแหล่งอื่น

ในสภาพเช่นนี้ หากเกษตรกรส่วนใหญ่ยังเน้นการผลิตเพื่อขายในเชิงพาณิชย์ ก็จะต้องผูกติดกับกลไกตลาดในลักษณะที่เพลิงพล้ำ เริ่มตั้งแต่การที่ชาวบ้านตัดสินใจผลิตเพื่อขายก็ถูกดึงเข้าไปผูกพันกับกลไกตลาด ทั้งนี้เพราะในขั้นตอนการผลิตนั้น ชาวบ้านต้องหาซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ มากมาย เช่น ปุ๋ย ยา เครื่องจักร เพื่อหวังเพิ่มผลผลิต และให้มีมาตรฐานตามที่ตลาดต้องการ นี่ก็จุดเริ่มต้นของวัฏจักรของปัญหาหนี้สิน การที่ชาวนาชาวไร่ส่วนใหญ่ในประเทศล้าเลิกไปในวังวนนี้ก็ยากที่จะถอนตัวออกมาได้ ซึ่งสะท้อนถึงภาวะตีบตันของแบบแผนการผลิตเพื่อขายได้อย่างชัดเจน

ดังนั้นปัญหาที่ประเทศกำลังพัฒนามีความยากจนต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลมาจากการวางแผนพัฒนาที่ผิดพลาด (false paradigm) เพราะได้รับคำแนะนำหรือข้อเสนอแนะที่ผิดเพี้ยน จึงนำไปสู่การกำหนดมาตรการต่าง ๆ ที่ผิดพลาด เกิดผลที่ตามมาคือ ปัญหาต่าง ๆ ทฤษฎีแบบจำลองที่ผิดเพี้ยนนี้ (false paradigm model) เน้นไปที่คำปรึกษาของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ รวมถึงนักวิชาการคนไทยที่นิยมทฤษฎีต่างประเทศ โดยไม่สนใจความสอดคล้องกับโครงสร้างพื้นฐานเดิมของประเทศไทย

ดังเช่นพื้นที่แหล่งเรียนรู้เกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น (สวนลุงโชค) เมื่อก่อนมีสภาพเป็นไร่ข้าวโพด พืชเศรษฐกิจหลัก ที่รัฐบาลมีนโยบายให้ปลูกเป็นสินค้าเพื่อการส่งออก การปลูกข้าวโพดเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ตั้งแต่ช่วงปี 2508 เป็นต้นมา

จากเดิมพื้นที่แถบนี้เป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ เป็นเขตป่าต้นน้ำลำพระเพลิง ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอวังน้ำเขียว มีพื้นที่กว่า 1.2 แสนไร่ เป็นพื้นที่ปลูกข้าวโพด และมีพื้นที่อีกกว่า 1.1 แสนไร่ ปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ข้าว และผลไม้

ผลกระทบจากนโยบายของรัฐ ทำให้สูญเสียระบบนิเวศป่าต้นน้ำ ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิต การผลิตทางการเกษตร การรุกเข้ามาบุกเบิก ดากลางพื้นที่ป่าต้นน้ำ เพื่อเปิดพื้นที่การเกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย พร้อมกับแนวคิดการผลิตเพื่อการค้า ภายใต้อำนาจกลไกของการตลาด เกษตรกรต้องแบกรับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ทำให้เกือบทุกครัวเรือนมีหนี้สิน สูญเสียการพึ่งตนเอง และสูญเสียต้นทุนทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

จากปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้มีการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นทางเลือกของการพัฒนาแนวใหม่ และเป็นแนวทางแก้ไขปัญหามากมาย อาทิ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน และแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น เพื่อนำมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาในระดับท้องถิ่นและชุมชน สามารถสร้างความเข้มแข็งแบบยั่งยืนให้กับชุมชน ในการที่จะพึ่งตนเองท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมได้

สำหรับประเด็นที่ให้ความสนใจต่อการศึกษ การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง: ศึกษากรณี แหล่งเรียนรู้การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น คือ การรื้อฟื้น การค้นหา การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรากฐาน รากเหง้าชีวิตเดิม การนำแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง มาปรับใช้ เรียนรู้ เน้นการพึ่งพิงตนเอง ด้วยหลักคิดใหม่ การตกผลึกทางความคิดจนพบทางรอด เพราะที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาเหมือนเราต้องการที่จะไปสู่ความสุข ความสมบูรณ์ แต่ยิ่งทำก็ยิ่งได้รู้ว่าเป็นความสุขแค่เพียงชั่วคราว แต่ธรรมชาติกลับยิ่งถูกทำลายมากขึ้น รวมถึงมีการพัฒนาระบบคิดจนไม่ใช่เรื่องเทคนิคทางการเกษตร แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้เป็นปรัชญาที่ให้ทางออกแก่ชีวิต

ในขณะเดียวกันแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่จะช่วยให้ชุมชนชนบทสามารถอยู่รอดได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจ และมีความจำเป็นสำหรับรัฐบาลที่จะต้องหันมาให้ความสำคัญ พร้อมกับปรับนโยบายของรัฐให้สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนต่อไป

ดังนั้นภายใต้ปรากฏการณ์ทางการพัฒนาดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่า แหล่งเรียนรู้การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นนั้น ในอดีตจนถึง ปัจจุบันได้มีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็น ประเด็นศึกษา เพื่อที่จะวัดถึงการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง: ศึกษากรณี แหล่งเรียนรู้การ เกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษา ประเด็นดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของแนวคิด ที่ใช้ในการพัฒนาของแหล่งเรียนรู้ การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาแบบพึ่งตนเองของแหล่งเรียนรู้ การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น
3. เพื่อวิเคราะห์ และศึกษาถึงศักยภาพในการพัฒนาของแหล่งเรียนรู้การเกษตร เพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นในการพึ่งตนเอง

ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง และแนวทางในการ พัฒนาพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง ซึ่งจะเน้นทำการศึกษาถึง การนำแนวคิดที่เกี่ยวข้อง กับภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง แนวคิดที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ยั่งยืน แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งวิเคราะห์ถึงศักยภาพในการพึ่งตนเอง และให้รู้ถึงปัญหา อุปสรรค ของแหล่ง เรียนรู้การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ที่นำมาปรับใช้เพื่อการพัฒนา ไปสู่การพึ่งตนเองได้

ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบในการศึกษา ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (documentary research) เป็นการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยใช้ข้อมูลการศึกษาจากตำรา เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ และเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. การวิจัยสนาม (field research) ณ แหล่งเรียนรู้การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง และสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น บ้านคลองทุเรียน ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถที่ยังไม่พัฒนา หรือยังไม่พัฒนาเต็มที่ ศักยภาพเป็นพลังภายใน พลังที่ซ่อนไว้หรือพลังแฝงที่ยังไม่ได้แสดงออกมาให้ปรากฏ หรือออกมาบ้างแต่ยังไม่หมด

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อที่ท้องถิ่นได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมา ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง ด้วยความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้ที่มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถในการคิดวิธีการ เครื่องมือต่าง ๆ เพื่อใช้ในการป้องกัน ดูแล และแก้ปัญหาของบุคคลในท้องถิ่นในการดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุขและอยู่รอดในสังคมได้

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษแต่ละรุ่นได้สร้างสรรค์สะสม และถูกถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้มีหลายอย่างที่ประ โยชน์แก่สังคมในปัจจุบัน นั่นคือ

1. การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม
2. การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิกให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย
3. การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การใช้ยาสมุนไพรร่วมกับการรักษาสมัยใหม่ใน

โรงพยาบาล การทำพิธีบวชต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามาก
ยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว
เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

4. การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์
โพงกลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทร
ที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคาร โคกระบือ
การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

วนเกษตร เป็นปรัชญาชีวิตแบบหนึ่งที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นความรู้และ
วิธีการ วนเกษตร จึงมีความหมายว่าการใช้ดินทำประโยชน์ให้มีสภาพเป็นป่าหรือนิเวศ
หรือการจัดระบบนิเวศให้เกิดความสมดุลขึ้นในธรรมชาติ เกิดการเกษตรแบบสมดุล คือ
มีสภาพคล้ายป่าธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เพราะธรรมชาติได้สร้างทุกอย่างให้เกิด
ขึ้นมาเพื่อให้เกิดความสมดุล ชีวิตที่เข้าไปอยู่ในสิ่งที่สมดุลก็พลอยมีความสุขไปด้วย

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่ โดยการทำให้ดีขึ้น
โดยนำเอาสิ่งที่กำหนดเป็นแนวทางไว้ไปดำเนินการเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจริญขึ้น
ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนหรือสังคมที่อพยพมาจากที่อื่นมีการรวมกันอยู่เป็น
หลักแหล่ง ณ ที่ใดที่หนึ่งมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน มีจารีตประเพณี
และวัฒนธรรมเป็นของตนเอง และมีการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์
ร่วมกันภายในชุมชน

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การทำให้ชุมชนมีสภาพการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น
โดยเน้นให้สมาชิกในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข รู้รักสามัคคีใน
การร่วมมือกันทำกิจกรรมภายในชุมชน โดยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเป็นที่ยอมรับของ
ชุมชน และไม่ขัดต่อวัฒนธรรมของชุมชน และทำให้สมาชิกภายในชุมชนมีส่วนร่วม
ในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจร่วมกันต่อการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความ
เข้มแข็งสามารถพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้ทั้งชุมชน

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ ซึ่งการพึ่งตนเองได้นั้น มีทั้งในระดับบุคคล และชุมชน การพึ่งตนเองต้องสามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้อง และสมดุล อย่างยั่งยืน (มีความหมายเช่นเดียวกับ “สามารถทำให้อยู่อย่างยั่งยืน”) หมายถึง ระดับของทรัพยากรสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ หรือการสูญเสียทรัพยากรที่สามารถสร้างทดแทนได้ หรือ สามารถเติมให้เต็มได้ (ยั่งยืน) ด้วยตัวของมันเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (ตัวอย่างเช่น จำนวนทรัพยากรน้ำสำหรับการทำประมง จำนวนต้นไม้ในป่า ผลผลิตทางเกษตรกรรม เป็นต้น)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องที่ได้นำเสนอไว้ โดยเป็นแนวทางให้ชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาได้
2. ทำให้ทราบถึงลักษณะของ แหล่งเรียนรู้การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ที่นำไปสู่การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของชุมชนต่อไป
3. ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นใน แหล่งเรียนรู้การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น
4. ทำให้ทราบถึงผลที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ศักยภาพในการพึ่งตนเอง ของแหล่งเรียนรู้การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น
5. นำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
6. เพื่อเป็นแนวทางและข้อมูลของการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป